

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ УЧАСНИКІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Українська держава переживає сьогодні не тільки економічну кризу, а й духовну, що виявляється у відчутті людьми безглуздості свого життя, нівелюванні людських законів, повсякчасному порушенні загальнолюдських норм поведінки, втраті людських цінностей тощо [2].

Зростання кількості бездуховних вчинків в сучасному суспільстві акцентує увагу на необхідності вирішення цієї проблеми. Для створення «дорожньої карти» руху до суспільства с високим рівнем духовної культури загалом та високодуховної особистості, зокрема, необхідно проаналізувати причини та сформулювати головні цілі.

На одну з причин вказував М.Бердяєв, говорячи про характер сучасної епохи: «Людська душа не може витримати тієї швидкості, якої від неї вимагає сучасна цивілізація. Ця вимога має тенденцію перетворювати людину на машину...Технічна цивілізація за суттю інперсоналістична. Вона не хоче знати особистості. ...Діяч і підприємець – продукт відчуження, перетворення «теплих душевних» суспільств на відкриті «вільні, холодні» цивілізації» [1, с.18].

Іншою причиною, на яку вказував І.Буханський є те, що українське суспільство втратило свої основні смисли, проте інших не надбало.

За результатами опитування, проведеного серед молоді Прикарпаття, В.І.Малімон зазначає, що респонденти причинами зростання бездуховності в сучасному українському суспільстві вбачають також наступні явища: нові економічні та суспільно-політичні реалії - 60%; невміння жити в умовах демократії - 12%; сліпе копіювання європейських і американських стандартів поведінки - 70%; нехтування християнськими заповідями - 28%; егоїстична природа людини - 32%; низький рівень загальної культури - 27%; - пропаганда аморальності, насильства засобами масової інформації - 82% [3].

Таке становище в суспільстві не може залишити байдужими людей, що турбується про духовне майбутнє не тільки власних дітей, а і всієї земної цивілізації, «сил, які прагнуть підняти людину із сфери ринкового господарства до духовної норми» [1, с.19]. Ситуація, що склалась спонукає їх шукати вихід з безвиході, використовувати старі та знаходити нові можливості для розвитку духовної культури особистості. В перші ряди з цією метою об'єднуються представники інтелігенції: вчителі, науковці, представники культури.

Багато уваги приділяють вивченню означеної проблеми науковці відділу педагогічної психології і психології праці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих, темою дослідження яких є «Психологічні умови розвитку духовної культури педагогічного персоналу».

Для чого ж потрібна духовна культура, які умови є сприятливими для її формування?

Просвітник Іван Огієнко у своїх працях і проповідях намагався довести важливість духовної культури в житті кожного народу, зокрема українського: "Духовна культура творить із людини найдосконалішу одиницю" [4, с.131]. Духовна культура, на його думку - інтелектуальний стан народу, розвиток всенародного розуму: його науки, віри, переконань, звичаїв, етики та ін." [4, с. 115]. Саме духовна культура відіграє провідну роль у творенні національної еліти – національної інтелігенції. Духовна культура – це потенціал суспільства, необхідна умова, без якої неможливе б було існування творчого потенціалу людини [5]. Така культура свідчить про здатність кожної особистості до сприйняття усього передового, прогресивного в суспільному бутті, так само як і до його поширення, творення у відповідності з творчими силами та здібностями кожної індивідуальності; про готовність особистості до самовіддачі, розвитку як особистої духовності, так і суспільної [8].

Саме тому, одним з найважливіших завдань сучасної психології є психологічна підтримка особистості в процесі її духовного зростання.

На успішність процесу духовного розвитку особистості мають вплив як внутрішні, психологічні умови, так і зовнішні впливи. До внутрішніх умов

Е.О.Помиткін відносить потенціал дитини, з яким вона приходить у світ і який проявляється вже з перших років її життя у нахилах та інтересах. В подальшому цей потенціал закріплюється у рисах характеру, дається взнаки при виборі життєвих цінностей, принципів і смислів життя. Серед зовнішніх умов вчений першочергового значення надає особливостям сімейного виховання, подіям дитинства, специфіці спілкування з дорослими, наявності в житті дитини прикладів для наслідування, а також особливості навчання та професійної самореалізації [6].

Важливе місце в розвитку духовної культури відіграють заклади освіти. Саме вони, поряд із закладами культури повинні бути осередками духовної культури, в яких створюються умови для духовного спілкування, формування духовних цінностей, потреб та духовної творчості.

Концепція тривимірної, поетапно конкретизованої психологічної структури особистості, запропонована В.В.Рибалкою може виступати теоретичною базою для розробки психодіагностичного, психолого-педагогічного (розвиваючого) та самореалізуючого (самоактуалізуючого) компонентів особистісного підходу в розвитку духовної культури як учнів так і педагогів [7].

Так, за соціально-психолого-індивідуальним виміром до внутрішньо особистісних складових духовної культури відносяться: комунікативна (духовне спілкування), мотиваційно-смілова (прагнення до духовних цінностей, потяг до світової гармонії, гуманістичні ідеали тощо), характерологічна (визнання цінності моральних рис характеру, виховання їх в собі тощо), рефлексивна (здатність до самоаналізу, саморегуляції, духовного самовдосконалення тощо), компетентнісна (духовна освіченість, мудрі вчинки тощо), інтелектуальна (критичність розуму, гуманна творчість тощо). Важливе значення має також емоційна складова (позитивне сприйняття світу).

В нашій статті детальніше розглянемо першу зі складових духовної культури – комунікативну.

Вчительська праця передбачає активну взаємодію в системі «людина-людина». В своїй роботі педагог має прагнути до впровадження в навчально-виховний процес духовного спілкування, основним змістом якого є обмін продуктами духовної діяльності, взаємне пізнання, взаємний вплив на засадах Добра, Краси, Істини. Найбільш виразно духовне спілкування виявляється в дружніх відносинах і передбачає міжособистісний інтелектуально-емоційний зв'язок.

Ще мудрий Езоп довів, що наше слово - це і найкраще, що є в розпорядженні людини і найгірше, чим вона володіє. І хоча традиції, звичаї українського народу духовно багаті, останнім часом грубість, відсутність поваги і уваги до людини порушує принцип людяності як найбільш бажаної норми взаєностосунків між людьми, руйнує духовну сферу людських взаємовідносин.

Основним змістом духовного спілкування є обмін продуктами духовної діяльності, взаємне пізнання, взаємний вплив, що може здійснюватися в процесі духовного діалогу, як однієї з форм духовного спілкування. Такий діалог в системі «вчитель - учень» має свої особливості:

- завжди особистісний;
- включає двох суб'єктів: вчителя – носія “духовного начала” та учня, який потенційно має, а часто і відчуває “духовну спрагу”;
- ставить на меті не тільки просвітити учнів, а й передати учителем власне розуміння духовних скарбів;
- будується за принципом: «Цінуючи духовне начало в іншому, ми розвиваємо його і в собі»;
- передбачає наявність віри в можливість наблизитися під час бесіди до розуміння найвищих цінностей людства;
- об'єднує в собі пошук істини, благородне прагнення до душевного єднання і згоди.

Крім духовного діалогу, вчитель в своїй роботі може використовувати інші форми: спільне читання та обговорення поезії, прозових творів, слухання

музики. Це допоможе учням зберегти душевну рівновагу, знайти в собі сили для подолання труднощів і негараздів.

Повертаючись до комунікативної складової соціально-психолого-індивідуального виміру психологічної структури особистості зазначимо, що в діяльнісному вимірі вона знаходить відображення через: потребово-мотиваційний компонент діяльності особистості (потреби і мотиви спілкування (афіляція); інформаційно-пізнавальний компонент (вербальна та невербальна комунікація); цілеутворюючий компонент (розуміння партнера по спілкуванню (перцепція); операційно-результативний компонент (міжособистісна взаємодія (інтеракція); емоційно-почуттєвий компонент діяльності особистості (емпатія, симпатія (атракція), антипатія).

Відповідно, розвитку духовної культури педагогів і учнів в процесі їхньої взаємодії сприятиме виконання наступних умов:

- Прагнення до створення теплих, емоційно значущих стосунків з іншими людьми (повага, дружба, кохання).
- Встановлення духовного контакту з колегами, учнями; готовність до передачі та прийняття інформації духовного спрямування; обмін цією інформацією; прагнення до розуміння іншої точки зору; використання засобів вербальної та невербальної духовної комунікації.
- Прийняття співрозмовника, взаємне духовне пізнання, що передбачає вміння бачити в людині найкраще, гідне; прийняття духовно-моральних рішень.
- Спільність духовних інтересів, цінностей, орієнтацій, потреб, поведінкових установок; використання таких форм співпраці, як кооперація, співробітництво; діалогічна взаємодія; наявність духовного досвіду; встановлення позитивних взаємостосунків; прагнення до перебування в спільноті інших людей і створенні з ними духовних, теплих, емоційно значущих стосунків; володіння духовними методами, способами подолання бар'єрів спілкування.
- Позитивне сприйняття і пізнання іншої людини, емоційна прихильність до партнера по спілкуванню тощо.

Кінцевим результатом духовного спілкування має стати «спілкування серцець» учителя та учня, в процесі якого вчитель передає духовні знання учням, які, за можливістю, готовністю та подякою приймають ці знання, що можливе за умови встановлення між ними «поля довіри».

У цілому треба зазначити, що індивідуально-психологічні та соціальні умови духовного розвитку слід розглядати у взаємозв'язку, так як життя сучасної людини не можна відокремити від соціуму, в якому вона живе.

Література

1. Кремень В.Г. Людиноцентризм в освіті: сучасний напрям розвитку духовності нації/ В.Г.Кремень// Педагогіка і психологія Вісник АПН України. – 2006. – №2 (51). – С.17–30.
2. Литвиненко І.С. Духовний розвиток особистості в психологічній науці [Електронний ресурс]. – Режим доступу 10.10.2012: <conf.obljust.lviv.ua/.../Lytvynenko_tezy.pd.> – Заголовок з екрану. – Мова укр.
3. Малімон В. І. Аналіз соціальних установок молоді Прикарпаття як орієнтир для формування цілей державної регіональної державної молодіжної політики [Електронний ресурс]. Режим доступу 14.10.2012. <http://vmalimon.if.ua/stat1.php>
4. Мит Іларіон. Мої проповіді. – Вінніпег, 1973. – 115 с.
5. Перехейда О.М. Духовна культура як основа професійної майстерності педагога: проблеми формування та розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.10 – «Філософія освіти»/ О.М.Перехейда. – К., 2009. – 19 с.
6. Помиткін Е. Соціально-психологічні умови процесу духовного розвитку особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу 08.10.2012: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=66&c=1505>. Загол. з екрану. – Мова укр.
7. Розвиток психологічної культури учнівської молоді в системі неперервної професійної освіти: Навчально – методичний посібник/ За ред.В.В.Рибалки; кол. авторів: – К.: ІПППО АПН України, 2005. -298 с.
8. Духовне життя суспільства. Суспільна свідомість і культура [Електронний

ресурс]. – Режим доступу 08.10.2011: <<http://ua.textreferat.com/referat-88355.html>> Загол. з екрану. – Мова укр.